

بررسی نقش اقتصاد مقاومتی در حکمرانی اسلامی

منیره محمدی^۱

^۱ دکتری جغرافیا طبیعی (آب و هواشناسی)، خوارزمی واحد مرکزی تهران

m.mohammadi198766@Gmail.com

۰۹۱۸۳۷۴۴۱۶۸

چکیده :

اقتصاد یکی از مهمترین مؤلفه های اثرگذار بر حوزه سیاست و از جمله چگونگی شکل گیری حکمرانی اسلامی است. از جمله اندیشمندانی که ایده های آنان معطوف به عمل است و درصدد ترسیم حکمرانی اسلامی بر پایه مؤلفه های اقتصادی مقاومتی هستند مقام معظم رهبری آیت الله خامنه ای است. هدف از انجام این پژوهش پیگیری نقش اقتصاد مقاومتی در حکمرانی اسلامی است که این پژوهش به روش کیفی و اسنادی انجام گرفته است و در این راستا به مطالعه مقالات نوشته شده در این زمینه پرداخته شده است که نتایج این پژوهش همچون سایر پژوهش های پیشین بیانگر رابطه معناداری بین اقتصاد مقاومتی با حکمرانی اسلامی است به صورتی که برای رسیدن به یک حکومت اسلامی و یک مملکت داری استاندارد اصلاح اقتصاد بر مبنای آموزه های اسلامی یکی از ارکان اساسی آن است.

واژگان کلیدی: اقتصاد مقاومتی، حکمرانی اسلامی، حکمرانی خوب، کشور.

۱- مقدمه

اقتصاد مقاومتی، راهبردی بلندمدت در مقابله با موانع رشد و توسعه یک کشور است که برای نخستین بار در شهریورماه سال ۱۳۸۹ توسط مقام معظم رهبری بیان شد الگوی اقتصاد مقاومتی با در نظر گرفتن سه شاخص سیاست و نظام حکومتی، اقتصاد و فرهنگ، برنامه ای جامع و بلندمدت را پیش روی ما قرار داده است. (میرمعزی، ۱۳۹۱) در این بین، توجه به مدیریت و توسعه شهری به عنوان نخستین نشانه های توسعه اقتصادی و همچنین توجه به سرمایه اجتماعی به عنوان یک بخش مهم در توسعه، ضروری به نظر می رسد. (دادخواه و همکاران، ۱۳۹۱) الگوی اقتصاد مقاومتی می تواند زمینه را برای توسعه پایدار شهری حتی در شرایط اعمال فشارهای خارجی فراهم کند. (بیات، ۱۳۹۶) اقتصاد مقاومتی برای اینکه استقرار یابد، ابتدا باید به شکل باور درونی و مطلوبیت ذهنی درآید و همه فعالان اقتصادی به ضرورت و مزیت های تحقق آن ایمان داشته باشند، بنابراین همه چیز از مدیریت منابع انسانی و سرمایه اجتماعی آغاز می شود. (آجیلای، ۱۳۹۲) شکوفایی اقتصاد مقاومتی نیازمند افزایش توان کارآمدی منابع انسانی است خلاقیت، تفکر، برنامه ریزی و همچنین ارائه مناسب خدمات از مؤلفه های کارآمدی کارکنان ادارات و نهادها محسوب می شود که در این مطالعه این عامل در قالب حکمرانی اسلامی منظور شده است که یکی از مؤلفه های اساسی در توسعه و ثبات یک کشور می باشد.

در بیانی دیگر اقتصاد مقاومتی ادبیاتی است که در مقابله با تحریم های بین المللی مطرح شده است. از نظر مقام معظم رهبری هم اکنون اقتصاد ایران باید بر مبنای اصول درستی گام نهد تا از این رهگذر بتواند بر تحریم های بین المللی فائق آمده و تهدید تحریم را به فرصت تبدیل کند. آن اصول و مبناهایی که اقتصاد ایران باید داشته باشد، ادبیاتی را به نام اقتصاد مقاومتی ایجاد کرده است. سیاست های پولی و مالی باید در این ادبیات اقتصادی مشخص شده و همواره به این پرسش پاسخ داده شود که در سیاست هایی که انجام می شود به دنبال چه می باشد؟ برای پاسخگویی به چنین سؤالاتی باید درک درستی از مشکلات اقتصادی ایران پیدا کرد که بهترین گزینه استفاده از آموزه های اسلامی در حکمرانی و اجرای سیاست های اقتصادی است. (میلانی، ۱۳۹۴)

و در راستای مقاومت اقتصادی حکمرانی اسلامی را داریم که حکمرانی اسلامی یکی از ایده های نو در حیطه اداره جامعه به شمار می رود که امروزه در محافل سیاسی و اجتماعی و در میان نظریه پردازان مختلف از اهمیت ویژه ای برخوردار است. مهمترین ویژگی حکمرانی اسلامی، تغییرات آن در پرتو زمان و طرح نظریات جدیدی برای اداره جامعه است که در واقع به عنوان ایده ای مبتنی بر شناسایی چالش های دوران معاصر و همچنین ارائه راه حل برای آنان است. حکمرانی اسلامی، نوعی سیاستگذاری برای اداره جامعه است که البته در میان مکاتب سیاسی و ایدئولوژی های مختلف دارای تفاوت های قابل توجهی است. از جمله اینکه در آموزه های اسلامی، نوعی عمل بر مبنای شریعت در نظر گرفته می شود که ضمن توجه به

اصول کلی شریعت، تغییرات و تحولات زمانه را نیز مدنظر قرار می دهد. بنابراین حکمرانی اسلامی در اصل، وسیله ای برای رشد و ترقی همه جانبه کشورها است که نظرات مهمی هم در راستای مسائل اقتصادی دارد. (جرفی و موسوی امجد، ۱۳۹۹)

سؤال اساسی پژوهش حاضر این است: اقتصاد مقاومتی چگونه می تواند باعث تحقق حکمرانی اسلامی اسلامی گردد؟ پاسخی که می توان به این سؤال داد این است که حکمرانی اسلامی دارای ابعاد مختلفی است که اقتصاد نیز بخش مهمی از آن به شمار می رود و اصلاح حوزه های اقتصاد با تکیه بر ایده اقتصاد مقاومتی می تواند بخش مهمی از پروژه حکمرانی اسلامی را محقق سازد. این نوع از حکمرانی هم می تواند مشکل فعلی و وابستگی های اقتصادی و فرهنگی را در جامعه از بین ببرد و هم اینکه متناسب با تحولات جدید بشری به پویایی جامعه اسلامی منجر شود. اهمیت این بحث از آنجایی مشخص می شود که تبیین آراء رهبر معظم انقلاب اسلامی در باب ارتباط اقتصاد مقاومتی و حکمرانی اسلامی یک امر شایسته و پاسخی به نیازهای فعلی جامعه ایرانی می باشد که هم بتواند راهنمایی برای اصلاح حوزه های اقتصادی باشد و هم اینکه با اصلاح ساختارهای اقتصادی، زمینه ساز تحقق حکمرانی اسلامی می گردد. ما در این پژوهش به جهت اهمیت موضوع به بررسی نقش اقتصاد مقاومتی در حکمرانی اسلامی پرداخته ایم و در این راستا ابتدا پیشینه مختصری بیان گردیده و سپس مسئله اقتصاد مقاومتی و حکمرانی اسلامی به صورت مجزا مورد بررسی قرار گرفته اند و در نهایت به یک جمع بندی کلی در راستای پاسخ به سؤال اصلی پژوهش پرداخته ایم.

پیشینه پژوهش

در ادبیات اقتصادی جهان، اقتصاد مقاومتی مفهومی جدید است اگر چه کمتر بر آن تأکید شده است. و بهتر است گفته شود برای اولین بار در ایران توسط رهبر معظم انقلاب مطرح شده است. با این وجود اصطلاحات و نظریه هایی را می توان ذکر نمود که نزدیکی و شباهت با آن دارند. نظریه "فتریت اقتصادی" بریگالگیو از جمله آنهاست. بریگالگیو بیان می دارد که اصطلاح فتریت اقتصادی به دو مفهوم به کار می رود:

اول، توانایی اقتصاد برای بهبود سریع از شوک های اقتصادی تخریب کننده خارجی؛

دوم، توانایی اقتصاد برای ایستادگی در برابر آثار این شوک ها. (بریگالگیو، ۲۰۱۱)

در ایران نیز آثار کمی به تبیین اقتصاد مقاومتی پرداخته اند و فقط در سال های اخیر پس از در دستور کار قرار گرفتن اقتصاد مقاومتی مقالاتی راجع به آن نوشته شده است، با این حال ادبیات موجود کماکان ناکافی است و لازم است نظریه اقتصاد مقاومتی بیشتر و به صورت علمی تبیین و جرح و تعدیل گردد. از جمله مقالاتی که به این موضوع پرداخته اند می توان به موارد زیر اشاره کرد:

اله مراد سیف (۱۳۹۱) در مقاله الگوی پیشنهادی اقتصاد مقاومتی جمهوری اسلامی ایران مبتنی بر دیدگاه مقام معظم رهبری می نویسد: در موضوع اقتصاد مقاومتی تعابیر متنوع و متفاوتی در ادبیات اقتصادی رایج شده است. تعبیری که معنای اصطلاحی (و نه لغوی) آن را به تعریف مقام معظم رهبری نزدیک می کند. این مقاله به ادبیات فتریت اقتصادی پرداخته و الگوی مربوط را (فتریت اقتصادی) مورد بحث نظری قرار داده است.

سید حسین میرمعزی (۱۳۹۱)؛ در مقاله اقتصاد مقاومتی و ملزومات آن با تأکید بر دیدگاه رهبری در صدد ارائه تفسیری روشن از اقتصاد مقاومتی است و به دنبال آن است تا آن را در قالب نظریه ای منسجم توضیح دهد و معتقد است که اقتصاد مقاومتی شکل خاصی از نظام اقتصادی اسلام است که در وضعیت حمله همه جانبه اقتصادی دشمن که کیان نظام اسلامی را به خطر می اندازد، پدید می آید. وی تأکید می کند که در نظام اقتصادی اسلام در این وضعیت با تغییر در اولویت هدف ها و به تبع آن در اصول راهبردی و سیاست های کلان و حاکمیت روحیه جهاد بر رفتارهای اقتصادی دولت و مردم، راهبردی کلان طراحی می شود که تهدید را تبدیل به فرصت کرده و باعث رشد جهشی می شود.

نوربخش و همکاران (۱۳۹۸)؛ در مقاله جایگاه حکمرانی خوب در اسناد بالادستی جمهوری اسلامی ایران و اندیشه امام خمینی (ره)، آموزه هایی نظیر عدالت، حقوق گروهی، مبارزه با ظلم و فساد، و حضور مردم در صحنه های مختلف سیاسی و اجتماعی را از جمله مصادیق حکمرانی خوب در اندیشه سیاسی امام خمینی (ره)، می داند.

قاسمی و همکاران (۱۳۹۷)؛ در مقاله ای مشترک تحت عنوان ضرورت تغییر در سبک زندگی جهت تحقق اقتصاد مقاومتی و پیاده سازی مدیریت جهادی در جامعه اسلامی، سبک زندگی اسلامی ایرانی در اندیشه رهبری را عاملی برای تحقق اقتصاد مقاومتی معرفی می کنند که در نهایت می تواند باعث شکل گیری مدیریت جهادی و تحقق جامعه مطلوب اسلامی گردد.

صمد رنجبر اردکانی (۱۳۹۶)؛ در مقاله موانع تحقق اقتصاد مقاومتی در جمهوری اسلامی ایران، دلیل اهمیت سیاست های اقتصاد مقاومتی از سوی رهبری را مصون سازی کشور از تهدیدها و تحریم های دشمن و اعتلای نظام اسلامی می داند.

مرشدی زاد (۱۳۹۶)؛ در مقاله حکمرانی خوب و حکمرانی مطلوب در تمدن نوین اسلامی، بدین نتیجه می رسد که اگر قرار است تمدن نوین اسلامی در آینده رخ دهد، ضرورت پرداختن به حکمرانی مطلوب و توجه به عناصر اصلی آن یعنی مشارکت، اجماع، حاکمیت قانون، عدالت و ناصاف، شفافیت، کارایی و اثربخشی امری لازم است.

مفاهیم نظری

اقتصاد مقاومتی

اقتصاد مقاومتی، تعبیر جدیدی است که مبدأ آن مقام معظم رهبری است مقام معظم رهبری چهره کامل اقتصاد مقاومتی را با توجه به اقتصاد اسلامی مطرح کرده است. اقتصادی که هم می خواهد رشد داشته باشد و هم اینکه در مقابل نیروهای استکباری بایستد. به عبارت دیگر، اقتصاد مقاومتی مسیری برای تداوم رشد و توسعه یک کشور، حتی در وضعیت تحریم و فشارهای خارجی است. (بیات، ۱۳۹۶) اقتصاد مقاومتی به معنای تشخیص حوزه های فشار و متقابلاً تلاش برای کنترل و با بی تأثیر کردن اثرات آن می باشد و در شرایط آرمانی تبدیل چنین فشارهایی به فرصت های اساسی. همچنین برای رسیدن به اقتصاد مقاومتی باید وابستگی های خارجی کاهش یابد و بر تولید داخلی کشور و تشابه با خودتکایی تأکید شود در تعریف اقتصاد مقاومتی، ضرورت مقاومت برای رد کردن فشارها و عبور از سختی ها برای رسیدن به امنیت ملی است. (خان باشی و بستان منش، ۱۳۹۴)

اقتصاد مقاومتی هرچند به معنای مصطلح آن، تا قبل از طرح آن توسط حضرت آیت الله خامنه ای مورد توجه نبود، اما می توان به نظریات و دیدگاه هایی اشاره نمود که در ارتباط با این مفهوم قرار دارند. این ایده ها در مکاتب اقتصادی و حتی مکاتب سیاسی متعددی به چشم می خورند. از جمله مفاهیمی که در ارتباط با مفهوم اقتصاد مقاومتی قرار دارند، ریاضت اقتصادی است. این ایده اقتصادی در واقع به منظور مقابله با کسری بودجه توسط برخی دولت ها به کار گرفته شده که در مواقعی به افزایش مالیات ها، دریافت وام دولت از سوی دولت های خارجی و همچنین کمک های خارجی منتهی می شود. (فشاری و پورغفاری، ۱۳۹۳) از این جهت ریاضت اقتصادی نوعی سیاستگذاری راهبردی محسوب می شود که ممکن است باعث کاهش تعهد دولت ها در قبال تأمین هزینه های اجتماعی منجر شود.

ریاضت اقتصادی به دلیل آنکه وضعیت داخلی اقتصاد یک کشور را مورد توجه قرار می دهد، با مقاومت آحاد مردم یک جامعه نیز ارتباط پیدا می کند. یکی دیگر از مفاهیم مرتبط با بحث اقتصاد مقاومتی، تاب آوری اقتصادی است. تاب آوری اقتصادی در واقع به معنای توانایی سیستم در مواقع بحرانی برای حفظ کارکرد خود بر مبنای نوغ یا تلاش بیشتر است. به عبارتی دیگر، در تاب آوری اقتصادی این موضوع مدنظر است که سیستم اقتصادی کشور در مواقع بحرانی و فشارهای اقتصادی تا چه اندازه می تواند تاب آوری و مقاومت داشته باشد و از گسترش بحران به سایر حوزه ها جلوگیری نماید. بدین معنا، اگر اقتصاد و یا آحاد مردم در آن جامعه توانستند در برابر مشکلات و بحران ها دوام بیاورند می توان گفت جامعه، تاب آوری لازم را دارد؛ در غیر این صورت از تاب آوری کم و یا عدم تاب آوری آن جامعه سخن گفته می شود. (روس، ۲۰۰۷)

مفهوم دیگری که در ارتباط با تاب آوری اقتصادی و همچنین اقتصاد مقاومتی مطرح است، آسیب پذیری اقتصادی است. زیرا فقدان توانایی اقتصادی ممکن است باعث تأثیرپذیری اقتصادهای ضعیف از نظام اقتصادی بین المللی و فشار سایر کشورها بر آنان گردد. (جرفی و موسوی ابجد، ۱۳۹۹)

حکمرانی اسلامی

حکمرانی مفهومی وسیعتر از حکومت دارد. تعاریف متعددی از حکمرانی ارائه شده است که برخی از آنان در ارتباط با مفاهیم اقتصاد و حتی اقتصاد سیاسی مطرح می شوند. با اینحال، در تفکیک میان حکمرانی و حکومت باید گفت حکومت صرفاً کنترل فرایندهای سیاسی، اقتصادی و مدیریتی را شامل می شود که توسط گروه حاکم صورت می گیرد و می توان آن را به طور مصطلح «بخش حکومتی» نام داد. اما حکمرانی شامل بخش حکومتی همراه به دو بخش مجزای دیگر، بخش های بازرگانی و جامعه مدنی نیز می شود. فلسفه حکمرانی نیز این است که با ادغام سه بخش حکومتی، بازرگانی و جامعه مدنی فوق، مقامات کارهای خود را نحو مؤثرتری انجام دهند و بدین ترتیب شکل گیری جامعه خوب بیشتر تحقق می یابد. از این منظر، نظام حکمرانی جامعه در تمدن اسلامی، متکفل اتخاذ تصمیمات و ایجاد سازوکارهایی برای بهره مندی عادلانه از نعمت ها، مواهب و خیرات در اجتماع است. (سیف، ۱۳۹۱)

حکمرانی اسلامی بیانگر نظامی از ارزشها، سیاست ها و نهاد هاست که جامعه به کمک آن مسائل اقتصادی، سیاسی و اجتماعی خود را توسط بخش دولت، جامعه مدنی و بخش خصوصی مدیریت می کند. براساس اهداف بیان شده توسط سازمان ملل از سال ۲۰۳۰-۲۰۱۵ تمام کشورهای که عضویت سازمان ملل را دارا می باشند در راستای شاخص های توسعه پایدار و تعامل با همدیگر در سه سطح ملی، منطقه ی و بین المللی باید تلاش لازم را نمایند. (بیات، ۱۳۹۶)

حکمرانی اسلامی و اقتصاد مقاومتی

حکمرانی اسلامی و کارآمد حکومت در یک جامعه، اثرات ملموسی در سطح فردی دارد. به نحوی که شهروندان در یک جامعه واجد حکمرانی اسلامی، بیشتر احساس امنیت می کنند. حکمرانی اسلامی شامل سازوکارها، فرایندها و نهادهایی است که به واسطه آنها به شهروندان، گروه ها و نهادهای مدنی منافع خود را دنبال، حقوق قانونی خود را پیگیری و تعهدات شان را برآورده می سازند و تفاوت شان را تعدیل می کنند. در رابطه با نهادهای حکومتی، کمتر احساس تبعیض می کنند و شاهد میزان فساد کمتری در رابطه با نهادها هستند بدین ترتیب حکمرانی اسلامی باعث بهبود و ارتقای اقتصاد اجتماعی می شود. پژوهش های مطرح شده نشان می دهند که در صورت های حکمرانی جهانی با نشانه هایی از حکمرانی اسلامی در کشور پیوند یابند، زمینه برای تحقق اهدافی مانند خوداتکایی راهبردی به وجود می آید. و در نهایت می توان به این نتیجه دست یافت که میان حکمرانی اسلامی و اقتصاد مقاومتی پیوند عمیق و مبتنی وجود دارد. (دادخواه و زمانیان، ۱۳۹۵)

اهداف پژوهش

هدف کلی: بررسی نقش اقتصاد مقاومتی در حکمرانی اسلامی

۲- روش شناسی

روش روش پژوهش تحقیق حاضر، توصیفی از نوع همبستگی است. که به تبیین روابط بین متغیرها پرداخته است. جهت جمع آوری اطلاعات از روش اسنادی یا کتابخانه ای استفاده شده؛ روش اسنادی یا کتابخانه ای یکی از عام ترین روش ها در مطالعات علوم انسانی است که با بررسی مطالعات انجام شده در زمینه پژوهش به بحث و بررسی در زمینه متغیرهای پژوهش می پردازد. جامعه آماری پژوهش حاضر تحقیقات انجام یافته در سال هاس اخیر می باشد.

۳- بحث و نتیجه گیری

با نگاهی به نام گذاری سال های اخیر، متوجه عمق حساسیت رهبر معظم انقلاب به مسائل اقتصادی می شویم؛ حساسیتی که در سال های اخیر جنبه هشدار به خود گرفته و همه آحاد مردم آن را با تمام وجود درک می کنند. سیاستهای کلی اقتصاد مقاومتی توسط مقام معظم رهبری باهدف تأمین رشد پویا و بهبود شاخص های مقاومت اقتصادی و دستیابی به اهداف سند چشم انداز بیست ساله، سیاست های کلی اقتصاد مقاومتی بارویکردی جهادی، انعطاف پذیر، شده است.

و از آن جایی که در ایران به عنوان جامعه اسلامی تا این حد مشکلات اقتصادی اهمیت فراوانی دارد سیاست گذاران مملکت برای اینکه جامعه ایرانی را به یک حکومت اسلامی تبدیل کنند در تلاشند تا مدیریت اقتصادی کشور را نیز با جنبه های اسلامی آن اداره کنند. و اقتصاد مقامی از آن جمله مسائلی بوده که در سال های اخیر و به دنبال مشکلات اقتصادی مطرح شده است و هدف از این مسئله کوتاه کردن دست های بیگانه در میثال حکومتی و اقتصادی کشور اسلامی ایران است.

پیشنهادهای

۱. این پژوهش به صورت مروری صورت گرفته، پیشنهاد می شود در پژوهش های آتی به صورت آزمایشی این متغیرها را بررسی کنند.
۲. سایر متغیرهای که حکمرانی اسلامی در ارتباط هست بررسی کنید.

منابع

۱. آجیلی، هادی. (۱۳۹۲)، «اقتصاد مقاومتی در نظام اقتصاد سیاسی جهانی»، «علوم سیاسی، سال نهم، شماره ۲۴، ۸۷-۱۰۵.
۲. اله مراد، سیف، (۱۳۹۱)، "الگوی پیشنهادی اقتصاد مقاومتی جمهوری اسلامی ایران"، فصلنامه آفاق امنیت، سال ۵، شماره ۱۶، پاییز.
۳. بیات، محسن. (۱۳۹۶). تجربه تحریم؛ راهبردی برای شناخت آسیب پذیری ها و تحقق اقتصاد مقاومتی در جمهوری اسلامی ایران، راهبرد، سال بیست و ششم، شماره ۲۸، ۷۷-۱۰۸.
۴. جرفی، عبدالامیر؛ موسوی امجد، سید حسن. (۱۳۹۹). جایگاه اقتصاد مقاومتی در حکمرانی مطلوب اسلامی از دیدگاه آیت الله خامنه ای، فصلنامه علمی رهیافت انقلاب اسلامی، سال چهاردهم، شماره ۵۱، صص ۴۵-۶۶.

۵. خانباشی، محمد و غلامرضا بستان منش (۱۳۹۴). سهم سرمایه های نیروی انسانی و نیروی کار در تحقق الگوی اقتصادی مقاومتی، فصلنامه کار و جامعه، شماره: ۱۸۵، ۳۱-۳۷
۶. دادخواه، هادی و غلامرضا زمانیان . (۱۳۹۵). «حکمرانی خوب و اقتصاد اسلامی» اولین کنگیره ملی کردن اقتصاد اسلامی در بستر اقتصاد ایران، تهران: دانشگاه امام صادق(ع).
۷. رنجبر اردکانی، صمد. (۱۳۹۶)، موانع تحقق اقتصاد مقاومتی در جمهوری اسلامی ایران، رهیافت انقلاب اسلامی، سال یازدهم، شماره ۳۹، صص ۱۴۱-۱۶۰.
۸. قاسمی، زهرا، جرفی، عبدالامیر، محمودیان، حمید . (۱۳۹۷). ضرورت تغییر در سبک زندگی جهت تحقق اقتصاد مقاومتی و پیاده سازی مدیریت جهادی در جامعه اسلامی، رهیافت انقلاب اسلامی، سال دوازدهم، شماره ۴۴، صص ۳-۲۶.
۹. فشاری، مجید، پورغفار، جواد. (۱۳۹۳). بررسی و تبیین الگوی اقتصاد مقاومتی در اقتصاد ایران، مجله اقتصادی، شماره های، ۵.
۱۰. میلانی، جمیله . (۱۳۹۴). اقتصاد مقاومتی و خودباوری ملی، فرصت ها و چالش های تحقق آن، مجله اقتصادی، شماره های ۷ و ۸، صص ۲۲-۵.
۱۱. میرمعزی، سیدحسن . (۱۳۹۱)، «اقتصاد مقاومتی و ملزومات آن (با تأکید بر دیدگاه مقام معظم رهبری)»، اقتصاد اسلامی، سال دوازدهم، شماره ۴۷، ۴۹-۷۶.
۱۲. مرشدی زاد، علی. (۱۳۹۶)، حکمرانی خوب و حکمرانی مطلوب در تمدن نوین اسلامی، دوفصلنامه آینده پژوهی ایران، سال دوم، شماره سوم، صص ۱۲۵-۱۴۳.
۱۳. نوربخش، بهمن، ساعی، احمد، میرترابی، سعید. (۱۳۹۸). جایگاه حکمرانی خوب در اسناد بالا دستی جمهوری اسلامی ایران و اندیشه امام خمینی (ره)، رهیافت انقلاب اسلامی، سال سیزدهم، شماره ۴۸، صص ۱۱۱-۱۳۰.
۱۴. Briguglio, Lino & Stephen Piccinino (۲۰۰۹), "Growth and Resilience in East Asia and The Impact of the ۲۰۰۹Global Recession", Available at: http://www.um.edu.mt/__data/assets/pdf_file/۱۴۱۹۵۹/۰۰۱۱/Growth_with_Resilience_in_Asia_۵Dec۲۰۱۱.Pdf.
۱۵. Rose, A. (۲۰۰۷), "Economic Resilience to Natural and Man-made Disaster: Multidisciplinary